

*О.Г. Мурашин, канд. юрид. наук, доцент
Нац. академії внутр. справ України*

**ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ НА ПРАКТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНА «СТРАЙК»)**

Реформа економічних відносин, що відбувається в країні, перехід до ринку неминуче тягне за собою визнання таких соціальних явищ, які тривалий час безпідставно заперечувались чи просто замовчувались через нібито відсутність для їх виникнення будь-яких підстав. До подібних явищ слід віднести так звані колективні трудові спори та їх розв'язання у формі страйків.

Радянська юридична наука протягом багатьох років однозначно визнавала за причини трудових спорів пережитки капіталізму. Лише з прийняттям у 1989 р. Закону колишнього СРСР «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» законодавець і правова наука об'єктивно підійшли до розкриття цього поняття. Термін «страйк» реально увійшов до нашої правової лексики. Вивчення цього явища, можливостей його законодавчої регламентації насамперед з метою максимального зменшення його економічних і соціально руйнівних наслідків для суспільства є актуальною проблемою правової науки.

Термін «страйк» має свою історію і певну гаму однопорядкових понять. Вони досить часто вживаються як синоніми, хоча мають окремі, властиві їм смислові відтінки, і неодмінно змінювалися з часом. Відомо ж, що «термінологічна бідність призводить до використання одних і тих самих термінів у різних значеннях, а це породжує поряд із спором по суті спір про слова» [1, с.29].

Мова йде про тлумачення слів: «страйк», «стачка»^{*}, «саботаж».

Звернемося до таких авторитетів-лінгвістів, як В.Даль, Ф.Брокгауз, І.Ефрон та до інших авторів, порівнюючи їх семантичне тлумачення з сучасними визначеннями і формулюваннями, що містяться у працях вчених-юристів і нормативних актах.

Відомий російський лексикограф В.Даль тлумачив «забастовку» як «шабашен'є», «закончань'є», «зупинку», відмову від роботи, щоб примусити підвищити заробітну плату. При цьому він практично таку ж саму характеристику давав і «страйкам», виділяючи при цьому як додаткову, але не обов'язкову ознаку «поголівність» участі робітників [2].

В енциклопедичному словнику Ф.Брокгауза і І.Ефрона відсутній термін «страйк», однак наводиться суто російський термін «стачка рабочих».

---

^{*} Російські слова «стачка» і «забастовка» в українській мові означають «страйк».

Це розуміється як спільне припинення роботи на підприємця з метою досягнення від нього більш вигідних для робітників умов [3, с.522–536].

З другої половини XVIII ст. і протягом XIX ст. в Англії, в інших промислово розвинутих країнах «стачки» стали вираженням і засобом класової боротьби, що спрямовані на досягнення певної мети.

Видатний юрист початку нинішнього століття І.С.Войтинський визначив «стачку» як «тимчасове невиконання чи, інакше кажучи, призупинення» робітничого договору. Він порівняв «стачку» із своєрідним становищем у сім'ї, «де чоловік кидає через скандал жінку, щоб повернутися до неї через деякий час» [4, с.14].

У Ф.Брокгауза і І.Ефрона зустрічається таке поняття як «саботаж» (від фр. *sabote* < *saboter* стукати черевиками). Вони визначають, що це є систематичне несумлінне ледарювання у робочий час.

Наведені термінологічні трактовки слів «страйк», а також «стачка» і «саботаж» дають можливість більш глибоко розібратися у суті цих явищ, їх соціальної спрямованості, загальному і особливому, що міститься у них.

Як же трактується термін «страйк» нині? У Законі колишнього Союзу РСР «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» у ст.6 міститься визначення страйку як повного чи часткового призупинення роботи підприємства, установи, організації чи підрозділу. У Законі України 1998 р. з аналогічною назвою у ст. 17 страйк визначається як «тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту). При цьому застерігається, що страйк застосовується як крайній засіб (коли всі інші можливості вичерпано) вирішення колективного трудового спору (конфлікту) у зв'язку з відмовою власника або уповноваженого ним органу (представника) задовольнити вимоги найманих працівників, або уповноваженого ними органу, профспілки, об'єднання профспілок чи уповноваженого нею (ними) органу» [5].

Навряд чи остання фраза містить в собі додаткові кваліфікаційні ознаки терміна, однак законодавець вважає за необхідне особливо виділити цю інформацію і зробити на ній акцент.

Як бачимо, Закон України про порядок вирішення колективних трудових спорів наповнений більш докладним змістовим аналізом страйків. Загальний же зміст залишається незмінним – призупинення працівниками здійснення своїх трудових обов'язків.

Разом з тим вказані вище визначення мають свої нюанси. Особливо рельєфно вони помітні на тлі поняття страйків, які даються вченими західних країн. Так, наприклад, професор Варвіцького університету (США) В.Берхалн і професор Боннського університету (Німеччина) Д.Карстен визначають страйк як спільне рішення щодо запланованого припинення ро-

боти кількома робітниками з наміром поновити її після задоволення їх вимог у межах нового колективного договору [6, р.91].

Характерною рисою останнього визначення на відміну від попередніх є те, що воно містить у собі чіткі ознаки, які практично дають повну характеристику страйку як явищу: рішення про спільне припинення роботи; заплановане припинення роботи; здійснюється воно кількома робітниками; має місце намір робітників відновити роботу при досягненні конкретної мети; мета припинення роботи – задоволення вимог робітників у межах нового колективного договору.

Тут використання названих і додаткових характеристик видається найбільш точним у розробці логічно правильного і юридично обґрунтованого визначення. Це пов'язано насамперед з тим, що страйку завжди передує безпосереднє прийняття рішення про його проведення.

Істотна шкода, що заподіюється страйками в цілому, зумовила розвиток законодавства переважно шляхом їх заборони. Лише з часом, коли піднесення робітничого руху неможливо було стримувати нормативними рамками, законодавці були вимушені визнати, а потім і закріпити (із застереженнями) страйки як офіційний, проте крайній засіб боротьби трудящих за свої економічні права.

Спочатку нормативні акти були спрямовані на скасування заборони на страйки. Ось що пише, наприклад, у своїй брошурі «Як поступати в часи страйку?» Семен Вітик з приводу скасування королем Австро-Угорщини заборони на страйки*. «Вільно отже страйкувати. Хто не хоче йти на роботу, тому зовсім вільно не йти. Змовлятися громадою до страйку також вільно» [7, с.8].

На початку ХХ ст. страйки все частіше відбуваються у західних державах. Причому термін «страйк» (в тому чи іншому вигляді) використовується в конституціях та інших нормативних актах у загальному праві усіх розвинутих капіталістичних країн. Водночас, офіційне його визначення ніде не є загальним і повним. Це, передусім, пов'язане з тим, що легалізація рішень про страйки має зворотній бік: законодавча регламентація страйків носить явно антистрайковий характер.

Як вже зазначалося, законодавством країн колишнього «соціалістичного табору» страйки до останнього часу взагалі не визнавалися. Причини тому впливають з обстановки того часу.

За період 1988-1989 рр. страйки відбулися на багатьох шахтах Донбасу. Розпочавшись у Макіївці, вони охопили Донецьку, Луганську, Дніпропетровську, Львівську, Волинську області. Народногосподарські збитки від

---

* Згідно із ч.43 Австро-Угорського щоденника державних законів, ухваленого Державною радою і підписаного королем Францем Йосифом I від 7 квітня 1870 р. були скасовані постанови §479, 480, 481 загального кримінального закону від 27 травня 1850 р. щодо заборони страйків.

страйків становили понад 200 млн. гривень. Страйки викликали до себе полярно протилежне ставлення: одні визнавали право на страйк і схвалювали його, інші засуджували. Економічні збитки, які штучно завищувалися засобами масової інформації, стали мірилом справедливості страйків. Профспілки взяли на себе функцію переконання мас у неприпустимості страйків. Одночасно немало народних депутатів різних рівнів також виступали проти страйків. Офіційні органи оцінювали страйки на рівні з міжнародними конфліктами як засіб підриву перебудови.

Слід мати на увазі, що термін «страйк» використовується одночасно і у зв'язку з одним з основних прав людини, що проголошені у ряді міжнародних документів. Міжнародна організація праці (МОП) в одному із своїх рішень кваліфікувала страйк як важливий елемент прав трудящих і розробила ряд принципів, що розкривають зміст цього терміна. Хоча ці принципи не закріплені офіційно і не є юридично обов'язковими, проте вони мають велике значення для робітничого руху, оскільки відображають більш ніж історичний досвід регулювання страйків у світовій практиці.

Джерела, в яких використовується термін «страйк», у різних країнах не однакові. Як правило, це закони про порядок врегулювання, вирішення колективних трудових спорів (конфліктів). У Болгарії такий закон прийнятий і набрав чинності у березні 1990р., у Румунії і Польщі – відповідно у лютому і травні 1991 р., в Україні – у березні 1998 р., в Угорщині у 1989 р. (крім того, окрема глава прийнятого у березні 1992 р. нового КЗПП присвячена трудовим спорам). Окремі норми, в яких використовується термін «страйк», містяться у конституціях (наприклад ст.44 Конституції України), законах про громадські організації і т.д.

У цілому у цих документах дається визначення терміна «страйк» і встановлюються норми права, що регулюють питання про прийняття рішень про їх проведення відповідно до міжнародних угод.

Список літератури:

1. Ушаков А.А. Очерки советской законодательной стилистики. Пермь, 1967.
2. Даль В. Толковый словарь живаго великорускаго языка. 2-е изд. М., 1978. Т.1. С.550; М., 1980. Т.IV. С. 314.
3. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. С.Пб., 1901. Т.6.
4. Войтинский И.С. Стачка и рабочий договор по русскому праву. С.Пб., 1911.
5. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» // Голос України. 1998. 31 березня.
6. Berghahn V.R., Karsten D. Industrial relations in West Germany. Oxford. 1988.
7. Вітик С. Як поступати в часи страйку? Чернівці, 1902.

Надійшла до редколегії 15.09.2000